

AUTENTIČNOST GRADA BAČKA PALANKA I PRIMENA NA ARHITEKTURU AUTHENTICITY OF THE TOWN BAČKA PALANKA AND APPLICATION TO ARCHITECTURE

Milena Rakin, *Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad*

Oblast – ARHITEKTURA I URBANIZAM

Kratak sadržaj – *Ovaj rad se bazira na istraživanju prirodnih i društvenih karakteristika grada, definisanje principa i primenu istih na arhitekturu i enterijer*

Ključne reči: *Bačka Palanka, revitalizacija, autentičnost*

Abstract – *This paper is based on researching the natural and social characteristics of the town, defining the principles and applying them to architecture and interior*

Keywords: *Backa Palanka, revitalisation, authenticity*

1. UVOD

U vremenu pandemije, kada svet deluje kao ogromna homogena masa i kada je sinonim za sreću stanovanje u gradskoj megastrukturi, postavlja se pitanje da li je moguće definisati lokalnu autentičnost manjeg grada i iskoristiti njene potencijale za unapređenje kvaliteta života? Da li ljudi, pokrenuti češćim boravkom u kući/stanu, više pažnje obraćaju na svoj dom? Da li manji grad može da pruži komfor, a zadovolji sve potrebe koje su se ranije odnosile samo na veće mesto? Šta sve ovo znači za arhitekturu?

Može se reći da je predmet ovog istraživanja formulisanje odvijanja svakodnevice u tačno određenom prostoru i specifičnom vremenskom okviru; uočavanje značajnih prirodnih obeležja i obeležja svakodnevnog života; definisanje principa lokalnog stila i primena istih na objekat Mesne zajednice „Dunav“ u Bačkoj Palanci.

Uz primenjene metode analize, sinteze, studije slučaja, SWOT analize, ankete i intervjuja, treba odgovoriti na pitanje, koje je istovremeno i cilj istraživanja: u konkretnim i realnim prostornim i vremenskim uslovima, da li je moguće definisati lokalni stil, koji je proistekao iz geografskih, socioloških, istorijskih i kulturoloških karakteristika, a čija će primena u arhitekturi i enterijeru dovesti do poboljšanja kvaliteta života i potencijalnom vraćanju stanovništva u manje gradove?

2. KARAKTERISTIKE GRADA BAČKA PALANKA

U ovom radu analizirane su sledeće karakteristike grada:

1. istorijske karakteristike;
2. fizičko-geografske karakteristike
3. sociološko-demografske karakteristike.

NAPOMENA:

Ovaj rad proistekao je iz master rada čiji mentor je bio prof. dr Marko Todorov.

2.1. Istorijske karakteristike

Na teritoriji grada postoje zabeleženi tragovi kontinualnog života od praistorije do današnjih dana, a za ovaj rad najznačajniji je period zadnja tri veka. U ovom periodu grad je na mapama uglavnom prikazan zajedno sa gradom Ilok, koji danas pripada teritoriji Republike Hrvatske. To znači da su kroz istoriju ova mesta uvek bila povezana. Do sredine 18. veka najčešće stanovništvo grada bili su Srbi, koji su se uglavnom bavili poljoprivredom. U drugoj polovini 18. veka u grad dolaze nemački i mađarski kolonisti, koji sa sobom donose mnoge promene. U ovom periodu definiše se ulična matrica, glavne gradske celine i značajni objekti, poput Crkava.

Devetnaesti vek je veoma bogat događajima koji su bitno uticali na razvoj grada, poput ponovnog davanja statusa varošice selu Bačka Palanka. Od tada kreće kulturni i industrijski razvoj grada, ali i teritorijalni u vidu definisanja Nemačke, Nove i Stare Palanke, što je prikazano na slici 1. Pored mnogobrojnih hotela i gostionica koje se otvaraju, naselje dobija i Poresku upravu, Lokalni sud, banke, sefove i jednu od najznačajnijih fabrika do danas – „Juta“ (današnji „Sintelon“) [1]. Na kulturnom planu, krucijalnu ulogu odigrala su otvaranja Građanske i Šegrtske škole, kao i Srpske čitaonice.

Slika 1 – Bačka Palanka i Ilok, 1887. godina

Krajem 19. i početkom 20. veka Bačka Palanka prerasta u urbanu sredinu, što dovodi do promena u načinu gradnje. U međuratnom periodu razvoj se ogleda u uvođenju struje i kanalizacije, otvaranju fabrika, upotrebi poljoprivrednih mašina, otvaranju novih škola i čitaonica. Drugi svetski rat sa sobom donosi ogromne promene na više polja:

prostorna administracija, ekonomija, politika, demografija. Od svih, ova poslednja je najizraženija. Nakon što su Nemci i Mađari ubijeni ili proterani iz opštine, agrarnim reformama se u njihove domove uselilo 2.594 porodice sa skoro 16.000 članova, poreklom iz Bosne i Hercegovine. Ovim ogromnim prilivom ljudi sa drugačijim navikama, kulturom i životom, unele su se velike promene u grad. Drugi sličan priliv stanovništva, u manjem broju, desio se 1991. godine nakon akcije „Oluja“.

U narednih 30-ak godina promenilo se mnogo toga, a čini se tako malo: grad je ispratio tempo savremenih svetskih promena, ali i ostao ušuškan; razdvojio se sa Ilokom, jer pripadaju dvema državama, ali zauvek ostao sa njim povezan prijateljskim vezama.

2.2. Fizičko-geografske karakteristike

Kada je reč o određivanju lokalne autentičnosti, prirodni elementi će igrati veliku ulogu. Naselje je uvek u direktnom kontaktu sa svojim okruženjem, međusobno se nadopunjuju i prepliću.

Bačka Palanka se nalazi na aluvijalnoj terasi nadmorske višine 80-83m [2], što je niže u odnosu na okolna sela. Omeđena je rekom i Frškom Gorom na jugu i plodnim oranicama na ostalim stranama sveta. Postoje evidentne klimatske promene tokom godine, što dovodi do postojanja godišnjih doba. Njihov pregled, kao i pregled najznačajnijih karakteristika u vezi sa njima, dat je u tabeli 1.

godišnje doba		proleće	leto	jesen	zima
prosečna temperatura [°C]		13.35	20.18	14.57	3.46
vetar	pravac	sever	severozap.	jugoistok	istok
	učestalost	mala	čest	umeren	čest
	intenzitet	mali	snažan	snažan	umeren
	karakteristika	oštar, suv	sa kišom	suv	oštar, suv
odnos mutnih i vedrih dana		22/14	8/25	22/20	37/8
padavine	prosečna količina	23%	31.40%	22.30%	23.30%
	vrsta	kiša	kiša, grad	kiša	sneg

Tabela 1 – karakteristike godišnjih doba za grad Bačka Palanka

2.3. Sociološko-demografske karakteristike

Struktura stanovništva se kroz istoriju više puta drastično menjala, i bez obzira na trenutno stanje, postoji mogućnost da će se isti šablon i u budućnosti nastaviti.

Bežeći od Turaka tokom 17. veka dolazi do prvog velikog naseljavanja Srba na ovu teritoriju. Tridesetih godina 18. veka u grad dolaze Nemci i Slovaci, a nešto kasnije i Mađari.

Devetnaesti vek obeležila je multietničnost, koja sve svoje prepreke prevazilazi krajem 19. i početkom 20. veka, kada je sklapanje mešovitih brakova postala česta praksa. Ova heterogenost četiri naroda vlada sve do okončanja Drugog svetskog rata, kada sve nacije osim srpske bivaju proterane ili ubijene, a u grad dolaze kolonisti iz Bosne i Hercegovine.

Prema popisu iz 2011. godine, opština Bačka Palanka ima 55.610 stanovnika, dok sam grad broji 28.239 ljudi. To znači da gotovo polovina stanovnika živi u selima, kojih ima 13. Mala gustina naseljenosti opštine svedoči o plodnim njivama i šumama. Primećuje se i pad broja

stanovnika, te danas opština broji manje ljudi nego na popisima od 1981 do 2002. godine.

Etnički sastav pokazuje heterogenost karakterističnu za celu Vojvodinu. Iako u gradu žive pretežno Srbi (81%), postoje sela u kojima živi pretežno neka druga nacija (primera radi: selo Pivnice gde živi 76,5% Slovaka i manje od 15% Srba).

Kada je reč o verskoj pripadnosti, najveću grupu čine hrišćani (93,9%), dok se kao ateisti izjašnjava manje od 1% stanovnika.

Bačku Palanku karakteriše viši procenat brakova i manji procenat razvoda od republičkog proseka. Većina dece živi u porodici u kojoj su roditelji u braku.

Većina stanovnika ima srednjoškolsko obrazovanje, dok fakultetsku diplomu poseduje oko 10% njih.¹

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Istraživanje među stanovništvom se vršilo putem:

- 1) metode upitnika (ankete)
- 2) metode intervjuja

3.1. Rezultati ankete

Anketa online tipa sadržala je 26 pitanja i popunilo ju je ukupno 173 ispitanika, od čega je 96 žena i 77 muškaraca; 92 ispitanika iz Bačke Palanke i 81 iz drugih mesta (sa preduslovom da češće ili ređe posećuju grad). Pitanja su bila podeljena u dve grupe:

- 1) skup pitanja koji se odnosi na grad, njegovo funkcionisanje, odvijanje svakodnevice, specifičnosti...
- 2) grupa pitanja koja se odnosila na način odvijanja života tokom vanredne situacije.

Istraživanja su pokazala da prosečna bačkopalanačka porodica broji 4 člana, poseduje 2 automobila i 4 bicikla. Svaka druga porodica ima motocikl. Druženje sa prijateljima kod kuće i u prirodi je jedna od omiljenih aktivnosti, ali slobodno vreme se troši i na čitanje, bavljenje sportom i porodične aktivnosti. Skoro trećina ispitanika ima dodatni posao. Omiljeni deo grada je reka Dunav sa svojim priobaljem. Mnogi građani obraćaju pažnju na arhitekturu grada i daju predloge o obnovi graditeljskog nasleđa.

„Idealan dom“ u Bačkoj Palanci je kuća koja ima 40m² po članu porodice, u kojoj obiluje zelenilo i koja je komforna i svetla. Važno je da se lako održava, ima dovoljno ostavskog prostora, funkcionalnu kuhinju i po mogućnosti bazen. Poželjno je da bude opremljena savremenom tehnikom i tehnologijom.

Analiza istraživanja anketom dovodi do zaključka da su se ispitanici relativno brzo i lako snašli u vanrednoj situaciji i svoje svakodnevne aktivnosti zamenili alternativnim. Većina je uspeła da nastavi svoje školske i poslovne aktivnosti i *online* putem. Situacija ih je navela i da svoju pažnju usmere na segmente života koje su ranije često puta zanemarivali: dom i porodicu, što govori o osnovnim ljudskim potrebama, koje su nematerijalne.

¹ Svi podaci preuzeti sa sajta Republičkog zavoda za statistiku: <https://www.stat.gov.rs/>

3.2. Rezultati intervjua

Metodom intervjua ispitano je 6 građana, starosne dobi od 19 do 70 godina, od kojih su 3 muškarca i 3 žene. Iako je starosna, obrazovna i profesionalna struktura nekoherentna, odgovori su u velikoj meri slični, što govori o zaista autentičnim karakteristikama.

Nakon analize intervjua, može se reći da je prosečan Bačkopalančanin marljiv i druželjubitiv. Kako su porodice velike, a članovi vole da se druže, potrebno je obezbediti dom koji je prijatan za boravak većeg broja ljudi. Većina događaja poput proslava rođendana, slava i veridbi dešavaju se u kući. Činjenica je da se domovi češće renoviraju i u njih unose promene. Ranije je postojao trend građenja većih kuća, ali sadašnje stanovništvo teži racionalnijoj upotrebi prostora.

Kuća ili stan treba da budu podređeni porodici, njeno ogledalo i prijatan ambijent kome se svi ukućani vraćaju. Mnoge domaćice kuvaju, te je potrebno obezbediti funkcionalnu kuhinju. Prirodni elementi krasi ovu varoš na levoj obali Dunava, a tako bi trebalo biti i u svakom domaćinstvu: potrebno je obezbediti dvorište ili terasu sa predviđenim mestom za sađenje biljaka i prijatan ambijent u kome će se ljudi opuštati nakon napornog dana na poslu.

Iako je potrebno obezbediti dovoljno ostave, ispitanici savetuju da to ne bude u podrumima, zbog velikog broja podzemnih voda. Savetuju i manju upotrebu dekoracije; ona treba da bude umerena i adekvatna, kako ne bi postala komplikovana za održavanje.

4. PRINCIPI LOKALNOG AUTENTIČNOG IZRAZA

Definisanje lokalne autentičnosti u nekoliko teza ispostavilo se kao deo rada koji zahteva visok nivo promišljanja.

Karakteristike Bačke Palanke u pogledu istorije, geografskih odlika, demografije, načina života Bačkopalančana, uopšte prirodnih i društvenih prednosti i nedostataka, mnogo govore o duhu mesta, ali postavlja se pitanje: *Šta je od svih navedenih parametara princip autentičnosti, a šta preferenca građana?*

Sa težnjom da se objedine, ali i klasifikuju svi elementi, sastavljeno je 12 principa lokalnog autentičnog izraza, a svaki od njih, u zavisnosti od strukture, ima tačke koje ga dodatno definišu. Ti principi su sledeći:

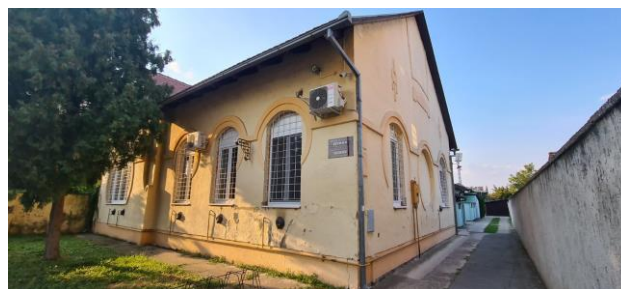
- 1) dugoročni odnos prema arhitekturi;
- 2) objedinjavanje svih prostora u celinu;
- 3) arhitektura je ogledalo porodice;
- 4) racionalna upotreba prostora;
- 5) korespondencija prirodnih elemenata i građene strukture;
- 6) organizovanje tri zone i postepenog prelaska između njih: otvoreno – poluotvoreno – zatvoreno;
- 7) pročišćena i neutralna podloga (osnova);
- 8) slobodan zid ka istoku;
- 9) motiv ognjišta;
- 10) organizovanje kutka za hobi;
- 11) rasveta;
- 12) dom = oaza mira.

5. TEHNIČKI OPIS OBJEKTA

5.1. Istorija objekta

Pisanih tragova o objektu Mesne zajednice „Dunav“ nema, te o njegovoj istoriji svedoče građani koji ga se sećaju iz ranijih perioda.

Objekat, prikazan na slici 2, nalazi se u Ulici Ive Lole Ribara 25 i građen je u međuratnom periodu. Primenjen je tradicionalni način gradnje, sa masivnim zidovima od naboja i čerpića. O iskustvu graditelja govori činjenica da je objekat konstruktivno stabilan bez većih oštećenja i gotovo vek kasnije.

Slika 2 – objekat MZ „Dunav“

Objekat je građen na granici Nove i Nemačke Palanke, što se uočava u arhitekturi. Graditelj se teško odriče mađarske secesije, koja dominira u enterijeru, ali teži modernom stilu, svodenjem ukrasa na minimum u eksterijeru.

Objekat je građen sa namenom nemačkog obdaništa, što je i bio do Drugog svetskog rata. I danas je na istoj adresi registrovano društvo „Udruženje Nemaca DUNAV-ŠVABE Bačke Palanke“. Nakon rata obdanište je nastavilo sa svojim radom, ali su ga sada pohađala srpska deca. Tako je bilo sledećih 20-ak godina, kada je objekat dobio novu namenu – sedište Mesne zajednice, koju je očuvao do današnjih dana.

5.2. Postojeće stanje

Tehničko snimanje objekta izvršeno je 04. i 05. marta 2019. godine za potrebe diplomskog rada istog autora. Tom prilikom detaljno je prikazano i zabeleženo postojeće stanje, dok je u ovom delu prikazana samo valorizacija. Objekat je postavljen spram strana sveta i ima četiri fasade koje su njima određene. Ovo je posledica ortogonalne šeme ulica, koju prate i objekti na parcelama.

Površina objekta iznosi 239,17m² bruto, odnosno 190,71m² neto površine. U osnovi i volumenu dominantno je podeljen na dva segmenta. Kota venca je 3,87m, odnosno 4,62m, a kota slemena 7.81m. Objekat je prizemni. Krovna konstrukcija je od tesane građe i prati logiku sistema nosećih zidova.

Objekat je dobre konstruktivne stabilnosti, sa manjom degradacijom fasade, koja je najdominantnija na zapadu. Ostale fasadne ravni imaju manji stepen degradacije, uglavnom u vidu ljuštenja fasade i sitnih naprslina.

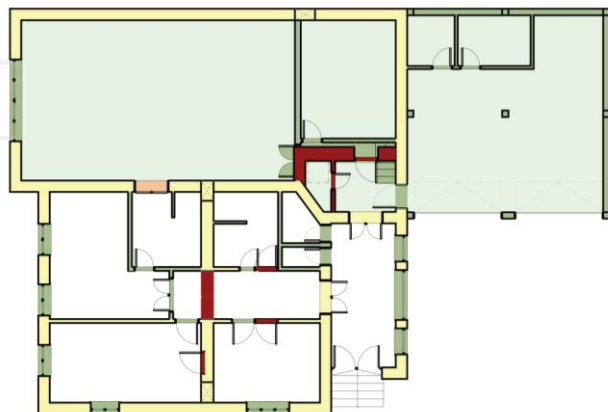
Kolorit objekta je usklađen na tri od četiri fasade; bleđučkaste boje je osnovna ravan, dok su fasadna plastika i sokla u svetlonarandžastim tonovima.

Vizualna zagađenja u najvećoj meri odnose se na postavljanje spoljašnjih jedinica klima uređaja i

razvođenje plinske instalacije i u manjoj meri na nove profile stolarije, kamere i obaveštajne table.

5.3. Novoprojektovano rešenje

Rad na idejnom rešenju tekao je u dva pravca: od unutrašnje organizacije ka spoljašnjosti i obrnuto, sve vreme vodeći računa o 12 principa lokalnog autentičnog izraza. Definisana je nova namena – stanovanje. Postojala je težnja da se zadrži što je više moguće originalne strukture. Upporedna analiza postojećeg stanja i novoprojektovanog rešenja data je na shemi 1, gde su prikazane izmene obuhvaćene idejnim rešenjem (crvena boja označava elemente koji se ukidaju, žuta postojeće koji se zadržavaju, a zelena nove elementi koji se uvode).

Shema 1 – izmene obuhvaćene idejnim rešenjem

Postoji težnja korespondiranja objekta sa prirodnim elementima, kao što se može videti na slici 3. Zasađeno bilje i organizacija funkcionalnih zona u objekta odgovara prirodnim faktorima koji vladaju u gradu i u cilju su što efikasnije zaštite objekta od spoljašnjih uticaja.

Slika 3 – eksterijer objekta i dvorište

Upotrebljeni materijali su birani tako da se uklape u postojeće koji su zadržani. Oni su jednostavni, čisti i svetli. U enterijeru su upotpunjeni sobnim biljkama i zelenilom, koje čini celinu sa dvorištem. Deo enterijera objekta prikazan je na slici 4.

U funkcionalnom pogledu, najveća izmena odnosi se na zamenu krovne konstrukcije i organizovanje galerije iznad kuhinje, a koja ima namenu hobi-kutka.

Predlog kolorisanja fasade u skladu je sa kontekstom u kome se objekat nalazi i namenom koju preuzima. U novoprojektovanom rešenju, kolorisanje se vrši nakon svih izmena na fasadi: obnove degradiranih elemenata,

uvođenje novih prozora i vrata, postavljanja odgovarajuće termoizolacije i hidroizolacije.

Slika 4 – deo enterijera objekta

6. ZAKLJUČAK

Koliko je revitalizacija kompletan postupak, arhitekta postane svestan tek onda kada zagrebe ispod površine.

Paralelno razmišljanje o prošlosti, sadašnjosti i budućnosti osnovni je preduslov uspešnog projekta. Pored toga, neophodno je razmišljati o ljudima koji stvaraju arhitekturu i zbog kojih se arhitektura stvara. Koliko malo poznamo svoje sugrađane i bližnje postanemo svesni tek kada malo bolje pogledamo u njih.

„Arhitektura je umetnost, nauka, zanat i filozofija“, rekla je dr Renata Jadrešin Milić. Umetnost nam pruža mogućnost da stvaramo najlepša dela po kojima će nas pamtiti, nauka je neprestani vid izučavanja postojećeg tkiva, ali i stvaranja novog, sopstvenog; zanat se neprestano usavršava, a filozofija nagoni da preispitujemo stvarnost, vrednost i opšteprihvaćena načela.

U svemu ovome ne smemo zaboraviti da budemo kritičari, pre svega svojih, a zatim i tuđih dela; da je najviše arhitekture tamo gde se najmanje vidi i na samom kraju – onako kako se mi odnosimo prema postojećem graditeljskom nasleđu je polazna tačka onoga kako će se jednog dana odnositi prema našoj zaostavštini.

7. LITERATURA

[1] „DANUrB – Municipal Report Twin Cities - Bačka Palanka (Serbia) and Ilok (Croatia)“, dr Reba D., dr Kostreš M., dr Krklješ M., dr Sladić M., dr Carević Tomić M., Medenica R., Milinković A., Brkljač D., Škorić S., Kisin I., dr Dragičević V (2018)

[2] „Opština Bačka Palanka“, dr Bogdanović Ž, dr Tomić P, dr Romelić J, dr Plavša J, dr Lazić L, Kralj Đ, Novi Sad 1997.

Milena Rakin rođena je u Novom Sadu 1995. godine. Osnovne studije na Fakultetu tehničkih nauka završila je 2019. godine, kada je diplomirala iz oblasti graditeljskog nasleđa, obnove i zaštite. Master rad brani 2020. godine u oblasti Dizajna enterijera, primenjenog na graditeljsko nasleđe.